

ASKERLİĞİN KÜLTÜRÜMÜZDEKİ YERİ

SUAT İLHAN*

Atatürk 30 Ağustos Başkumandanlık Meydan Muharebesinin ikinci yıl dönümünde (30 Ağustos 1924), Anafartalarda muharebeleri anlatırken başarıyı ahlâk ve kültür üstünlüğünde görür ve gösterir. “Askerî harekâtın başarısında da ahlâk ve kültür üstünlüğü gerekli ...”

Kültür, sadece bir bilgi yığını olarak değil, düşünce, bilgi, tavır ve beceri bütünü olarak kabul edildiği takdirde, Atatürk’ün bu tespiti anlamına ulaşır. Türk subayı ve erinin kültür yapısı 30 Ağustos zaferini sağlayacak özelliklere sahip bulunuyordu.

Kültür düzeyi ve kültür ortamı, özel yapısına uygun özellik taşıyan alanlarda üretken ve verimli olabiliyor. Sanayi devrimi için XIX’ncü asır İngiltere kültür ortamı verimli olabilirdi. Rönesans olduğu ortamın dışında, başka bir kültür ortamında görülemezdi. Bu örneklerden her gelişmenin kendi özelliklerine uygun bir kültür ortamında gerçekleşebileceği sonucu çıkarılabilir.

Askerlik bir kültür unsuru mudur?

Kültürün bugün ulaştığı anlam, doğanın dışında, insanın gerçekleştirdiği herşeye yaygınlaşmıştır. Kültür insana ait bir faaliyet alanıdır. Askerliğin temel ögesi, becerileri ile, bilgisi ile, yetenekleri ile, ululuğu ile ve diğer bütün sosyal özellikleri ile insandır. Askerlik insan bilgi ve yeteneklerini sonuna kadar ve zorlayarak yararlanan bir alandır. Kültür-insan ilişkisi, askerlik-insan ilişkisinde birleşirler.

Günün teknik gelişmelerinden yararlanarak silâh, araç ve gereçlerin yapılması, bunları kullanma becerisi kazanılması, taktik ve stratejiyi belirleyecek ve uygulayacak düzeyde bir bilgi ve deney birikimine sahip olunabilmesi, ancak bütün bunlara uygun bir kültür ortamında mümkün olabilir. Kültür askerliğin de temel dayanaklarından ve en önemli kaynaklarından birisidir.

* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanı.

Askerliğin düşünceye ve uygulamaya dayalı bütün alanları mevcut kültür ortamından etkilenmektedir. Ayrıca askerlikle ilgili konularda elde edilebilecek sonuçlar askerliğe uygun kültür değerleri ile sınırlı kalabilmekte ve bu değerlere bağımlı bir düzey gösterebilmektedir.

Askerlik, içinde oluştuğu, geliştiği kültür çevresinden etkilendiği kadar, bu çevrenin içeriğini de etkileyerek şekillendirir. Askerlik, ancak toplumun kültür çevresine uygun değerlere sahip olabilir; sahip olduğu kültür değerleri düzeyinde varlık gösterebilir; toplum değerlerini sahip olduğu özelliklerle etkileyebilir. Hiç kimse hatta hiçbir kurum kendisini içerisinden yetiştirdiği kültür çevresinin etkisinden kurtaramaz, bu çevreden soyutlayamaz. Kültürün şekillenmesinde, ailenin, yetişilen ortamın, eğitim ortamının, askerlik ocağının, çalışma ortamının, yaşanan ortamın ayrı ayrı yer ve değeri vardır.

Şüphesiz askerlik kültüre kaynaklık eden alanlardan birisidir. Bu durum özellikle milletimiz için böyledir. Kültürün oluşmasında yeri olduğu kadar, oluşan kültür ortamından etkilenir ve ona göre şekil bulur. Askerliğin bilgi birikimimizde, düşünce yapımızda, tavırlarımızda ve sahip olduğumuz becerilerde yeri ve katkısı vardır.

X'ncü asır öncesi ve sonrasında, askerliği, mesleğin profesyoneli olarak yabancı milletlerin ordularında görev alarak sürdüren -Çin, Arap-; daimi orduyu batılılardan yüz yıl önce kuran; iki üç asır öncesinde kadar askerliğe dayanan teknik ve taktik üstünlüğü, dünya ölçüsünde elinde bulunduran; tımar, zemet, bas sistemiyle toprağı kullanmayı, ekonomiyi, genel yönetimi, askerî ihtiyaçları birleştirerek güvenlik gerekleri ve gelişme politikası etrafında bütünleşme sağlayan; imparatorluktan millî devlete geçişi gerçekleştiren; kuruluş mücadelesi ile bütün mazlum milletlere örnek ve öncü olan bir toplumda askerlik kültür bütünü dışında tutulmamalıdır. Ordu millet özelliğimiz kendi kendimize yaptığımız bir yakıştırma değildir.

Askerlik alanındaki düşünce ve tavırlar kültürümüzün bir parçası olarak, bütün toplumu asırlar boyu etkilemeye devam etmiş, askerî kültür zaman zaman ve yer yer egemen kültür olabilmiştir. Askerî işlev ile sivil işlev yakın tarihe kadar (II. Mahmut) mahalli yönetimlerde aynı şahısta toplanıyordu. Böyle bir toplum düzeninde kültür unsurları araştırılırken askerî kültür ve askerî kültürün genel kültür içerisindeki yerinin gözardı edilmesi eksikliğe sebep olabilir.

Atatürk orduyu *“Türk birliğinin bir ifadesi, devletin yüce varlığının sarsılmaz temeli”* ve *“millî disiplin okulu”* olarak görür. *“Ordu milletin yaşamak ve varolmak iradesinin bir şeklidir.”* Bütün ulusun cephede bulunanlar kadar duygu, düşünce ve hareket bakımından savaşla ilgilenmelerini ister. Atatürk bugünün harplerini en iyi tarif eden devlet adamıdır. *“Harp ve muharebe demek, iki milletin yalnız iki ordunun değil, iki milletin bütün varlıklarıyla, bütün maddî ve manevî kuvvetleriyle, birbirleriyle karşı karşıya gelmesi ve vuruşmasıdır.”* Atatürk orduyu devletle ve milletle bir bütün olarak görür. İnsanların oluşturduğu kurumlar birer kültür ürünüdür. Askerlik de oluşturduğu çevrenin, ortamın özelliklerini taşıyan bir kültür ürünüdür.

Her dönemin teknik düzeyine, bütünü ile kültür ortamına uygun bir askerî yapı oluşturulması ve bu askerî yapının güncelliği korunacak ihtiyaçlara göre devamlı geliştirilmesi gerekmektedir. Her aşamada askerî gelişme ile kültür değişmelerinin yakın alışveriş içerisinde olacağı dikkate alınmalı ve iki gelişme arasında uyum aranmalıdır.

Kültür yapısına göre şekil alan ve kültür yapısını büyük ölçüde şekillendiren bir alanı, kültür unsurları dışında bırakamayız. Karşılıklı etkileşimi sebebiyle, askerliği kültür alanı içerisinde bir alt birim olarak değerlendirmeye almak gerekmektedir.

Askerî konulardan her birisinin tarihi gelişimi incelenirken, kültürümüzün çeşitli yönleriyle ilgili kaynaklarla karşılaşılmakta, askerî unsurlarla diğer kültür unsurları arasında ilginç bağlar tespit edilebilmektedir.

Kültürümüz üzerindeki etkileri konusuna ağırlık vererek ordu tarihimizin kısaca gözden geçirilmesi konuya açıklık getirecektir.

ORTA ASYA TÜRK ORDUSU

Türk Tarihinin başlangıcı ve bugüne kadar Türkler tarafından kurulan devletlerin sayısı tartışılan konular arasında bulunuyor. Ordumuzun oluş ve gelişmesini araştırabilmek için, tarihine bir başlangıç bulmamız veya bu konuyu mümkün olan ölçüde aydınlığa kavuşturmamız gerekmektedir.

İlk Oğuz tipi buluntuları M.Ö. 3000 yılına aittir ve Altay Dağlarında rastlanmıştır. Bilinen ilk Türk siyasî teşekkülü olan Hun İmparatorluğunun kuruluşu ise M.Ö. 220'dir.

Hun İmparatoru (Yabgu) Mete (Mau-du) zamanında on bin kişiden kurulan tümenler binlere, yüzlere, onlara bölünmüş ve komutanlar tayin edilmiştir. Türk tarih bilginlerince tespit edilmiş olan bu sonuç esas alınırsa ordu tarihimizi 2200 yıl önceden incelemeye başlamamız gerekir.

Gerçekte Hunların bir siyasî teşekkül olarak birdenbire ortaya çıktıklarını kabul etmek de güçtür. Hunlardan önce varlıkları bilinen Türk toplumlarının da günün koşullarına uygun, aile ve boy ilişkilerine dayalı, sosyal karakteri hâkim bir siyasî yapıya sahip oldukları kabul edilebilir.

Bir teamül hukuku şeklinde görülen Türk Töresi (Türe), hususî hukuk, aynı zamanda amme hukuku esaslarını da kapsar. Türklerin dünyaya hâkim kılmayı amaç edindikleri bu töre, o zamanki toplulukları sosyal, ekonomik, askerî ve siyasî bakımdan şekillendirebilecek güç ve yapıdadır.

Bugünkü bilgilerimizle tarihimize ve ordumuza bir başlangıç bulmak güçtür. Fakat iki bin yılın çok üstünde olduğu açıklık kazanmıştır.

Türk Ordusu'nun oluş ve gelişmesini yalnız genel tarihimiz açıklayamaz. Bu tarihin cereyan ettiği bir coğrafya vardır ve coğrafya Türk tarihi kadar Türk ordusunun tarihini de şekillendirmiştir. Coğrafyayı sosyal, ekonomik, fizikî ve siyasî bölümleri ile düşünmek ve bu düşünceye tarihin zaman unsurunu da katmak zorundayız. Bu takdirde konu jeopolitik bir anlama ulaşmaktadır.

Orta Asya Coğrafyası üzerinde kurulan Türk devletleri ancak Pasifik Okyanusu, Urallar, Hazar Denizi, Altay Dağları, Tibet gibi büyük engellere ulaştıkları zaman güvenli, doğal koruması olan sınırlara kavuşmuş oluyor coğrafi bütünlük sağlayabiliyorlardı. Bu kadar geniş topraklara sahip oldukları zaman ise, günün ulaştırma ve iletişim yetersizlikleri sebebiyle yönetim güçleşiyor ve kurulan bu büyük devletler diğer bir kısım sebeplerin de etkisiyle kısa sürede bölünüyor veya dağılıyorlardı. Doğal sınırlara dayanmadan Asyanın bir kesiminde kurulan devletlerin ise, dört bir yanında bulunan komşuları, bu devlet zayıflayınca pay almak için, güçlenince ona karşı güvenliklerini sağlamak için birleşiyorlardı. Çok komşulu bütün kıt'a içi devletlerinin karşı karşıya buldukları bu durumun sonucu olarak, kurulan devletin dört tarafında bitmeyen savaşlar sürüp gidiyordu. Dört tarafta savaş verildiği Orhun kitabelerinde de anlatılmaktadır. "Kişi oğlunun üzerine cedlerim Bumin Kağan ve İstemi Kağan hükümdar olmuş, hükümdar olunca Türk milletinin ilini, türesini idare etmişler, tanzim etmişler. Dört taraf hep düşman imiş, ordu salarak dört

taraftaki halkları itaat ettirmişler.” Aynı konu Tonyukuk abidelerindeki yazıtlarda da işlenmiştir.

Türklerin, Orta Asya’dan itibaren, yaşam alanı bulunması ve güvenliklerinin sağlanması ilk sorunları olmuş, buna göre düşünmüş, buna göre teşkilatlanmış, değer hükümleri, örf, âdet ve gelenekleri bu amacı sağlayacak yönde oluşmuştur. Dilleri ve alfabelerinde dahi aynı etki görülür. Türklerden kalan 43 yazıtta yapılan bir araştırmada kullanılan 1290 sözcükten 142 tanesi (% 11) askerlikle ilgilidir.¹ Askerlikten sonra en fazla sözcük, 44 sözcük ile göçebilik, 38 sözcük ise hayvancılık üzerinedir. Orhun yazıtlarındaki Göktürk abc’sinde (k) harfi ok işareti ile, (y) harfi yay işareti ile, (r) harfi süngü işareti ile gösterilmiştir.

Orta Asya coğrafyasının hayvancılığa uygun olan özelliği ile yeterli otlak bulma gereği, mevsimlik veya devamlı göç hareketlerini zorunlu kılıyordu. Bu durum toplulukların bağlı oldukları devletin toprakları içinde ve dışında sert mücadeleler vermelerine sebep oluyor ve ordu-toplum bütünlüğünün teşekülünü etkiliyordu. Ordu ile toplum bir bütün oluşturdukları için kültür birikimlerinden ve bunlardan kalan kültür mirasından askerliği ayırmak çok güçtür. Düşünce, bilgi, beceri ve davranışların askerlik etrafında odaklaştığı bu topluluklarda askerlik, kişiyi de toplumu da belirleyen temel özellik ve asıl kültür kaynağı olmaktadır.

Yaşayabilmenin, varolabilmenin sırrı savaşta, çaresi askerlikteydi. Coğrafya ve doğa en güçlüünün yaşamasına olanak veriyordu. Topluluğun politik, sosyal ve ekonomik yapısını da askerliğin gerekleri şekillendiriyordu. Şamanizme göre, savaş yalnız bu dünya için değil, öteki dünyaya da hazırlık yapılması, o dünyanın da kolaylaştırılması için gerekliydi. Türklerde askerlik aynı zamanda profesyonel bir meslek haline gelmişti.

İslâmiyet öncesi Türk kültürünün en önemli ürünlerinden birisi at ve atla ilgili bilgi ve becerilerdir. At, Asya coğrafyasının hatta jeopolitiğin yaklaşık olarak bütün unsurları üzerinde geliştirici rol oynamış, coğrafi karakteri, sosyal ve kültürel yapıyı, ekonomiyi, askerliği ve politik yapıyı olumlu şekilde etkilemiştir. Atı ehliileştirmek tek başına büyük önem taşır. Fakat asıl önemli olan, atı ve biniciyi en uygun şekilde donatmak, atı, biniciyi eğitmek ve böylece en iyi kullanma olanağına kavuşmuş olmaktır. At, binlerce kilometreyi rahat aşılıyor, zaman ve mesafe unsuruna hükme-

¹ Mevlüt Bozdemir, *Türk Ordusunun Tarihsel kaynakları*, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982, s. 14.

diyor, birleştiriyor, atlı kültürü yaratıyordu. Atlı kültür Türk toplumunun bir ürünü ve en önemli özelliği idi. Bilindiği gibi Birinci Dünya Harbinin sonuna kadar atdan yaygın şekilde yararlanılmıştır.

Kuruluş

Orta Asya Türk Ordusu on, yüz, bin, onbin (Tümen) esasına göre kurulmuştur. Batının bu kuruluştan örneklediği tarihçilerimiz tarafından açıklanmıştır. Hunlar Tümen beyi, binbaşı, ellibaşı, onbaşı gibi rütbeler kullanmıştır. 10 biner kişilik 24 tümenleri vardı ve süvarilerin birçoğunun yedek atı bulunuyordu.

On'lu kuruluş Osmanlı Ordusu'nun akıncı beylerinde de uygulanmıştır. Bütün Dünya tarafından benimsenen bugünkü kuruluşun da esas az farklarla aynıdır.

Orta Asya Türk Ordularının başarılarının nedeni: Uygun ruh ve davranışla biçimlenen kahramanlık, yiğitlik, irade, sevk ve idare üstünlüğü ve sivil yapı ile askerî kuruluşun, askerî ihtiyaçlara sür'atle cevap vermesi ve birbirine uygunluğudur. Aile, oba, boy gibi sosyal kuruluşlar aynı zamanda onluk, yüzlük, binlik ve tümen gibi askerî birlikleri meydana getiriyor, savaşta bütün ulus sosyal düzeni bozulmadan askerî teşkilatlanmayı gerçekleştirilebiliyordu. Barışın sosyal, ekonomik, politik ihtiyaçları da aynı kuruluşla ve aynı töre ile karşılanmaktaydı.

Silâh ve teçhizat

Çeşitli maksatlarla değişik oklar kullanılırdı. At üstünden atılan, kuş kuşlamak, zırh delmek, emir göndermek, eğitim yapmak için kullanılan ve atıldığı zaman değişik sesler çıkararak işaret fişegi ihtiyacını karşılayan çavuş okları farklı yapıda idiler.

Yay, kurt veya sığır siniri ile kemik ve tutkaldan yapılırdı. Dede Korkut yayını "Benim kurt sinirli yayım" diyerek metheder.

Türk kılıcı eğridir. Kılıcın temas noktasında küçük bir teğet meydana gelmekte ve bütün vuruş gücü bu noktada toplanabilmektedir.

At ve binici teçhizatı: Mızrak (süngü, berçekem, batrak, bunduk), kayış kemer, keçe çizme, deri veya kalın pantolon, kürk kulaklıklılı ve enselikli şapka günün tekniğinin ileri örnekleridir.

OSMANLI ORDUSU

Daimi orduyu kurarak toplumun diğer unsurlarından ayrı bir meslek ordusu meydana getirilmesi Osmanlı ordusunun gerçekleştirdiği en önemli aşamadır. Batı, Türklerden bir asır sonra daimi orduyu kurabilmiştir.

Müslümanlık Türklerin yaşamlarındaki mücadele unsuruna bir değişiklik getirmemiştir. Başka bir deyimle Türkler İslâmın kendileri için uygun yönlerini değerlendirmesini bilmişlerdir.

Osmanlılardan hatta Selçuklulardan itibaren, daha fazla askere ihtiyaç duyulmaya başlanıyordu. Bilgi birikimi, deney birikimi ve teşkilâtçılık yeteneği ile, tutsaklardan yararlanan, ayrıca toprağın kullanılması esaslarını askerî yapılanma ile uyum içerisinde bütünleştiren sistemler geliştirilmiş, Kapı Kulu ile tımarlı sipahi askerî kuruluşları gerçekleştirilmiştir.

Yerleşik duruma geçiş zaman içinde askerliği bir meslek olarak ve bir kurum olarak ayrılmaya doğru götürmüştür.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş ve gelişme dönemlerinde de toplumun ekonomik ihtiyaçları, sosyal yapısı ve politik genelekleri savaş ve genişleme esasına dayanıyordu.

Tarihçilerimiz Osmanlı ordusunu üç dönem içerisinde anlatırlar. Uç beyleri ordusu (Fatih devrine kadar), İmparatorluk ordusu (II'nci Viyana muhasarasına kadar), İmparatorluk ordusunun bozulma dönemi.

Osmanlı ordusu, Orhan Gazi ve I. Murad zamanında şekillenmeye başlar. Alâeddin Paşa, Çandarlı Kara Halil ve Molla Rüstem'in önyak olduğu Kapı Kulu teşkilâtının (atlı ve yaya) ilk adımları I. Murat zamanında atılmıştır. Daha sonra, Osmanlı Ordusu'nun en büyük unsuru olan tımarlı sipahileri ve yerli kulu askerlerini içine alan eyalet askerleri teşkil edilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu ordusu başlangıçta üç temel kuruluşa dayanır. Kapı Kulu, eyalet askerleri ve akıncılar. Kapı Kulu daimi orduyu, tımarlı sipahilerin hâkim olduğu eyalet askerî sefer ordusunu teşkil ediyor, akıncılar da barışta ve seferde kendi özel görevleri başında bulunuyorlardı.

Kapı Kulu ocakları, piyade ve süvari birliklerinden, her birisi de ace mi ocakları ve yeniçeri ocaklarından oluşuyordu. Yeniçeri ocakları içerisinde: Silâh ve teçhizat imali ve taşınması ile görevli Cebeci'ler, XVI'nci yüzyıl sonuna kadar Avrupa'dan daha üstün olan Topçular, büyük toplar-

rın taşınması işi ile görevli Toparabacıları, kale kuşatmalarında büyük görevler üstlenen Lağımçılar, içi patlayıcı madde ile doldurulan humbaraları yapan ve kullanan Humbaracılar bulunuyordu.

Yeniçeriler maaş alan devamlı ordunun ilk örneğidir ve profesyonel bir meslek ordusudur. Başlangıçta harp esirleri içerisinde, beşte bir devlet hakkı esasına göre seçilirken (Pençik), Timur, ile yapılan Ankara muharebesinin kaybedilmesi sonucu, mevcut yeniçerilerin dağılması ve tutsak alınmaması sebebiyle sistem yıkılma noktasına gelmişti. O andaki ihtiyaç karşısında büyük bir askerî teşkilâtçılık buluşu ve dehası ile devşirme sisteminin uygulanmaya başladığını görüyoruz.

En başarılı dönemde Osmanlı ordusunun sefer mevcudu 200 bin civarındadır. Bu dönemde yeniçerilerin mevcudu 12-14 bindir.

İmparatorluk kara ordusunun en büyük bölümünü, Tımarlı Sipahiler ve Yerli Kulu askerlerinden kurulan Eyalet askerleri oluşturuyordu.

Tımar verilenler yıllık gelirlerine göre “Tımar”, “Zeamet” ve “Has” bölümlerine ayrılıyorlar ve sefere çıkmadan önce gelirlerine göre asker veriyorlardı. Böylece, toprakların yönetimi, idari sistem ve askerî ihtiyaç birlikte çözüme kavuşturulmuş oluyordu.

Tımar sistemi aynı zamanda merkezî otoritenin güçlenmesini sağlamış, feodalleşmeyi önlemiş ve sınıf farklılığını azaltmıştır.

Tımar sistemi, sosyal özellikle yönetime yönelik politik ve ekonomik hayat ile askerlik alanında birçok sorunun çözüm noktası, odak noktası durumundadır. Eyaletler tımar sistemine dayanıyor, eyaletler sancaklara, sancaklar subaşılıklara ayrılmış bulunuyordu. Tımar sistemi ile devlet toprağın kontrolünü elinde tutuyor, böylece güçlü bir merkezîleşme gerçekleştirilmiş oluyordu.

Seferde suvariler subaşılıklarda bulunan çeribaşlarının komutasında, daha sonra sancak beyi ve beylerbeyi komutalarında toplanarak Osmanlı ordusuna katılırlardı. Bu düzen içerisinde, savaş hazırlığını hızlandırmak ve devamlı bir güvenlik sağlamak mümkün oluyordu.

Kurulan yönetim türü, vergilerin alınması ve bunların gerekli miktarının mahallinde kullanılması gibi işler de görüyordu. Tımar özellikle de “Has” maaş karşılığı olarak da verilmekteydi. Sipahiler her 3000 akçe gelir, subaşılar her 4000 akçe gelir, sancak beyleri her 5000 akçe gelir için bir muharip vermek zorundaydılar.

Ömer Lütfü Barkan, 1527: 1528 yıllarına ait arazi tahrir defterlerinde yaptığı incelemede, ülke vergi gelirinin % 37'sinin, Mısır Eyaleti hariç tutulursa % 49.8'nin tımar sahipleri tarafından ödendiğini, aynı tarihte 37 521 çeşitli büyüklükte tımar bulunduğunu tespit etmiştir. Bu tarihte 70:80 bin Atlı Tımar, 27 bin civarında Kapı Kulu bulunmaktadır. 1654 yılında yayımlanan Ali Çavuş risâlelerinde ise 56 089 tımar bulunduğu tımarlı asker toplamının ise 200 bini bulunduğu belirtilmektedir.

Sistem, özellikle 1600'lerden sonra bozulma göstermeye başlamıştır. Tanzimata doğru imparatorluğun genel kuruluş yapısı içerisindeki yerini kaybetmeye başlamış, Tanzimat ile birlikte hukuk açısından da sona ermiştir. Bu gelişme çok büyük bir yapı değişikliğidir. Askerliğin diğer konulardan ayrılarak tamamen kendi amacına yönelmesi sonucu, serbest kalan sosyal, ekonomik ve idari yapıya Tanzimatın yeni ve uygun çözümler getirip getirmediği tartışılmalıdır.

Eyalet askerlerinin önemli diğer bölümü Yerli Kulu askerleridir. Yerli Kulu bir yurt içi teşkilâttır. Geri hizmetleri görüyorlar ve kale korumalarında görev alıyorlardı. Yol açmak, köprü yapmak, kale tamir etmek, erzak nakletmek gibi hizmetlerde çalışıyorlar, kale kuvvetleri ise sınırlarda ve stratejik kesimlerde koruma görevleri yapıyorlardı.

XVI'ncı yüzyılda 40 bin mevcuda yükselen akıncılar, barış döneminden itibaren akınlar düzenler, seferde 3, 4 günlük mesafede ordunun ilerisinden hareket ederlerdi.

Osmanlı İmparatorluğu ordusu, içinde bulunulan şartlara ve ihtiyaçlara en iyi şekilde cevap veren büyük bir kuruluştur. Ordu mevcudu daima biliniyor ve süratle sefer durumuna geçilebiliyordu.

Kapı kulu sistemi ve bunların içerisindeki yeniçerilerin getirdikleri ve götürdükleri tartışılabilir. Fakat tartışılmayacak husus, bu teşkilâtın bir teşkilâtçılık abidesi ve büyük bir askerî deha eseri olduğudur. Kapı Kulu askerlerinin günün şartlarına ve ihtiyaçlarına uygunluğu, kuruluşu ve işleyişi her teşkilâtçıda saygı uyandıracak düzeydedir.

Top, 1. Murad zamanından itibaren kullanılmaya başlanmış, II. Mehmet (Fatih) zamanında büyük gelişme göstermiş XVI'ncı yüzyılda Avrupa topçuluğuna nazaran üstün bir duruma yükselmiştir. Anadolu ve Rumeli'de tophaneler kurulmuş, hudutlara yakın depolar tesis edilmişti.

Ateşli silâhların icadı tımarlı sipahilerin değerini azaltmış ve bozulan toprak sistemi ile birlikte askerî yapı da zayıflamıştır. Çoğaltılan Kapı Ku-

lu askerlerinin masrafı devlet için büyük bir külfet olmuş ve imparatorluğun ekonomik gücü Osmanlı Ordusu'nun gelişmesini etkilemeye başlamış sonuç olarak bu büyük askerlik abidesi gün gün gerilemiştir.

Ordunun yeniden düzenleme çalışmalarına II. Selim'in Nizamı Cedit, II. Mahmud'un Asakiri Maunsure-i Muhammediye, Tanzimat, 1870 Jandarma teşkilâtının kuruluşu ve 1877 savaşı sonrası yenilikleri ile aralıksız devam edilmiştir.

1877 Harbinden sonraki ağır fakat devamlı gelişmeler 1897 Yunan Harbi'nde başarılı bir deneme geçirmiştir. Bunu izleyen yıllarda Balkan Harbi'ne kadar Osmanlı ordusu yaşlanma devrini yaşar. Ancak bu dönemde yetişen ve Birinci Dünya Harbi muharebe alanlarında başarılı örnekler veren Harbiye ve Erkânıharbiye mekteplerinin genç subay kuşakları ordunun sorunları ve yurt sorunları hakkında çareler düşünebilecek ve düşüncelerini uygulayabilecek kadar bilgili, girişken ve inançlı idiler. İstiklâl Harbini hazırlayan ve yapanlar aynı genç kuşaktır ve Türk tarihinin altın kuşaklarından birisidir.

Osmanlılar, hâkimiyetleri altına aldıkları Karasî, Mentеше, Aydın, Candaroğulları gibi denizci Türk beyliklerinin donanmalarından yararlanmaya başladılar. En önemlisi Gelibolu'da olmak üzere Karamürsel, Edincik ve İzmit'de tersaneler kurdular.

Kanunî zamanında İstanbul'daki tersanelerde 200 kızak bulunuyordu. Kızıldeniz'de, Rusçuk'ta (Tuna için), Birecik'te (Fırat için) tersaneler tesis edilmiştir. Kızıldeniz tersanesinde 80 gemi yapılmıştır. Bu gemilerle Hint Okyanusunda Portekizlerle yapılan ticaret yolu mücadelesi Türk tarihinin önemli dönüm noktalarından birisidir.

Hindistan'a Süleyman Paşa komutasında kuvvetli bir birlik ve donanma, Sumatra'ya topçu birliği gönderilen bu dönemde Viyana, Bağdat ve Batı Akdeniz'de savaşlar sürdürülüyordu. İmparatorluğun yine dört tarafı savaş alanı olmuştu.

Hava kuvvetlerimizin kuruluşu da bu kuşağın yetişme dönemi sırasındadır. (1911).

Osmanlı İmparatorluğu ordusu altı asır devletinin ve ulusunun hizmetinde olmuştur. Gerileme devrinde dahi yenilenme ve gelişme için büyük gayretler göstermiş, askerî güç millî gücün üstünde bir düzeyde tutulmaya çalışılmıştır.

Askerî gücün ulusal güç içerisinde şüphesiz önemli bir yeri vardır. Fakat bu gücün diğer ekonomik, sosyal ve politik güçlerin dışında düşünülmesi mümkün değildir. Millî güç içerisindeki her güç birbirini destekler ve tamamlar. Her gücün diğer güç üzerinde olumlu veya olumsuz etkisi ve katkısı vardır. Askerî gücümüz bütün tarih boyunca bilim, teknik ve hatta sanatta diğer güç unsurlarına öncülük etmiş, destek olmuştur. Ekonomik, sosyal, askerî, politik bütün güçlerin ortak kaynağı kültürdür.

Türklerin üstün askerî vasıfları bir potansiyel değer olarak daima varolmuştur. Osmanlı İmparatorluğu olumsuz iç ve dış etkiler altında üç asır gerileme dönemi yaşamış fakat hudutlar büyük ölçüde XIX. asır sonuna kadar korunabilmiş ve ulusal varlığımız esaret tanımamıştır.

CUMHURİYET ORDUSU

Cumhuriyet ordusu Atatürk tarafından İstiklâl Harbi içerisinde kurulmuştur. Bu ordunun en önemli özelliği: Harp içerisinde kurtuluş harplerine öncülük ettiğini bilerek ve Atatürk ilke ve inkılâplarına inanarak, onları gerçekleştirerek kurulmuş olmasıdır.

İstiklâl Harbi'nin başında Atatürk'ün deyimi ile "*Ordu, ismi var cismi yok bir halde*"dir. Ordu mevcudu 1921'de 21.000, Mart 1921'de 40.000, Ağustos 1921'de 60.000, Ağustos 1922'de 186.000'e ulaştırılmıştır. Teşkil, teçhiz ve eğitim aynı zamanda geliştirilmiştir. İstiklâl Harbi, ordumuz ve ulusumuzun askerî potansiyel değeri ile başarılı sonuca ulaşmıştır.

İstiklâl Harbinin coğrafi hedefi Misak-ı Millî hudutlarıdır. Misak-ı Millî hudutları ile gerçekleştirilen ülkemiz, dünya politikasına, jeopolitik teorilere etkili olabilecek bir coğrafi konumda ve jeopolitik değerdedir. Tarih ve jeopolitik güç değerlendirmesi kesin bir sonuca götürür: Önemli jeopolitik değerdeki topraklar üzerinde zayıf toplumların yaşama hakkı yoktur ve jeopolitik değerde bir ülke veya kaynağa sahip olmak her zaman ve her anlamda güçlü olmayı gerektirir, Cumhuriyet dönemi Türk ordusu, daima bu değerlendirmenin gereği dikkate alınarak düşünülmüştür.

Türk ordusu İstiklâl Harbi sebebiyle Birinci Dünya Harbine katılan diğer ülkelerden 4 sene sonra harp durumundan barışa geçebilmiştir. Birinci ve İkinci Dünya Harpleri arasındaki dönemde en son harp tecrübelerine sahip ve yüksek moralli bir ordumuz bulunuyordu. İstiklâl Harbi sonu teşkilât, eğitim faaliyetleri ile geliştirilen Kara, Deniz, Hava Kuvvetle-

ri ve Jandarma Genel Komutanlığından meydana gelen Silâhlı Kuvvetlerimizle İkinci Dünya Harbi'ni karşıladık.

Türkiyenin İkinci Dünya Harbi'nde tarafsız kalışını sağlayan en kuvvetli etken hiç şüphesiz sert coğrafyasına uygun savaşı silâhlı kuvvetleri ile onu ve ulusumuzu yönetenler olmuştur. Polonya, Norveç, Belçika, Hollanda ve Yugoslavya Alman idarecilerini tahrik etmemek için seferberliklerini ilân etmemişlerdi. Türkiye ise her gün harp hazırlıklarını ilerleterek tecavüzü azimle, kararlılıkla beklemiştir.

İkinci Dünya Harbi'nde Türk silâhlı kuvvetleri Almanları, Süveyş geçidine Kuzey Afrika'dan, Kafkaslara bütün Rusya'dan dolaşarak gitmek zorunluluğunda bırakmış ve ulusça harbin yıkıntısından uzak kalmıştır. Bu sonuca göre İkinci Dünya Harbi'nde görevini en iyi yerine getiren silâhlı kuvvetlerden birisi Türk Silâhlı Kuvvetleridir. Caydırıcılık görevini yapmış ve harbi dışarıda tutmuştur.

İkinci Dünya Harbi'nden sonra karşılaştığımız, Rusların toprak ve isteklerine hayır dedittebilen güç, unsurumuzun ulusal hak ve toprak bütünlüğümüze bağlılığı ve askerî varlığımızdır.

İkinci Dünya Harbi içerisinde çok az yenilenme olanağı bulan silâhlı kuvvetlerimiz, harp bittiği zaman harp öncesi yapı ve silâhlarından pek az farklı durumdaydı. İkinci Dünya Harbi'nin sonunda Türk silâhlı kuvvetlerinin, noksan harp tecrübesini gidermeye, teçhizat, taktik ve strateji yönünden yenilenmeye ihtiyacı vardı. Kararlı girişimlerle modernleşme ve standartlaşma çabası kesintisiz sürdürülmüştür.

Bir ülkeyi işgal veya uydulaştırmak bir büyük dış kuvvet için jeopolitiğin gereği ise, o kuvveti vaz geçirecek güce, silâhlı kuvvetlere sahip olmaksızın başka seçenek yoktur.

Kültür alt birimi, askerlik

Ordusu ile bu ölçüde bütünleşmiş bir toplumun kültürünün şekillenmesinde, şüphesizki askerî özelliklerin büyük katkısı olacaktır. Ordunun, toplumun kültür özelliklerinin tümüne sahip olması, bu özellikleri yansıtması, kültür değerlerinden bir çoğu için eğitim odağı olması ise kaçınılmaz, hatta gerekli bir sonuçtur. Geçmiş dönemlerde çok yaygın olan, kırsal kesimde bugün de benimsenen görüşe göre, askerliğini henüz yapmamış olan gençler cahil olarak nitelenir ve öyle kabul edilir. Kültür birikimimiz üzerinde askerliğin etkisi, bugün de büyük bir değere sahiptir.

Kışla kapısından ürkek adımlarla giren gencin, güven duygusu güçlenmiş, bilgisi, becerisi, mücadele gücü artmış olarak aynı kapıdan geri dönmesi beklenir. Bütün genç erkeklerimizi iki yıla yakın bir süre, askerlik gerekleri ve gelenekleri yönünde eğiterek kendi hayat biçimi içerisinde yaşatan askerlik, bu özelliği ile yaygın eğitimin güçlü bir kurumudur. Bundan ayrı olarak, millî varlığımızın, bağımsızlığımızın koruyucu gücüne ait bir konu olması sebebiyle askerlik toplumun bütün kesimlerini, olayların akışına göre azalarak veya çoğalarak fakat kesintisiz ilgilendirmektedir. Gerek yaygın ve örgün bir eğitim kurumu olarak, gerek kişiler ve toplum için çok duyarlı bir konu olması sebebiyle, düşüncelerimizde ve günlük yaşayışımızda askerliğin etkisi daima mevcut olacaktır.

Askerlik aynı zamanda, taktik ve stratejik düzeyde, yönetim ve uygulama yönetiminin bilimsel zeminini ve deney birikimini verir. Bu özelliği ile yönetim becerisi, bilgisi ve davranışlarında etkili bir kaynak olmaya devam edecektir.

Osmanlı İmparatorluğundan önce askerlik toplum yaşamı ile iç içedir ve ayrılmaz bir bütün oluştururlar.

Tanzimata kadar Osmanlı İmparatorluğunda ekonomik, sosyal, politik ve askerî yapı, birbirine bağımlı olarak, birlikte toprakların yönetimi ve genel yönetim sistemi (mülkî idare) ile askerî ihtiyaçlar birlikte çözüme kavuşturulmuştur. Şüphesiz, askerlikle diğer konuların iç içe oluşu askerliğin kültürümüz üzerindeki katkısını artırmış, kültürümüz askerliğin bu etkisi ve katkılarıyla şekillenmiştir. Ayrıca, askerlik ister istemez toplumun kültürel özelliklerini ayrıntıları ile özümseyen ve yansıtan olmuştur.

Tanzimattan Cumhuriyete kadar bütün alanlarda, bu arada askerlikte, toplum bir arayış dönemi içerisindeydi. Bu dönemde toplum içerisindeki kesimlerde en iyi yolu askerî kesim bulmuş ve okullaşmasını tamamlamıştır.

Atatürk tarafından kurulan Cumhuriyet ordusu, bağımsızlığımızın özgürlüğümüzün kurucu gücü, güvenliğimizin güvencesidir ve ulusun bütün özellikleri ile bütünleşmiştir.

Uzun bir geçmişin süzölmüş birikimlerini taşıyan kültür varlığımız ve kültür değerlerimizden askerlik unsurunu çıkarmak veya askerliğin tarih boyu etki ve katkısını dikkate almamak büyük eksikliğe sebep olur.

Askerliğin ulusumuzun düşünce ve eylem yapısındaki etkisi şüphesiz bugün yüzyılımızın başındaki kadar büyük ve yaygın değildir. Diğer alan-

ların, örnek olarak bilimin, tekniğin, ekonominin askerî konular üzerindeki yerinin ağırlık kazanması, askerliğin bilime, tekniğe, ekonomiye daha fazla bağımlı hale gelmesi, askerlik konusunun kültür içerisindeki etkisinin de daralmasına sebep olduğu şekilde bir görünüm tam olarak doğru değildir.

Bütün kültür unsurlarının kültür birikimi içerisinde işgal ettiği yer, değişik zamanlarda, değişik bölgelerde ve değişik toplumlarda farklılık gösterebilir. Toplumların güçlenmesinde ve mutluluklarında çeşitli konular zaman zaman değişen ağırlık kazanırlar. Bunun sonucu olarak değer hükümleri ve genel kültür içerisindeki alt birimlerin etki ve ağırlıkları da değişebilir.

Çeşitli unsurların genel kültür içerisindeki yerinin daralması veya genişlemesi bir kültür bozulması değildir. Kültür ile ilgili bozulma hallerini kültür bunalımı, kültür çözülmesi, kültür çeşitlenmesi, kültür yozlaşması, kültür boşluğu (lak) olarak sayabiliriz. Kültür bozulmaları, diğer alanlardaki, örnek olarak ekonomik yapıdaki buhranlara nazaran daha geç ve daha güç giderilebilir.

Herhangi bir unsurun saha ve etkisinin azalmasının sebep olacağı kültürel boşluğun hangi unsurlar tarafından doldurulduğu önemli bir gelişme olarak işlenmelidir. Askerliğin toplum yaşamı üzerindeki konumunda meydana gelen değişiklik sebebiyle, kültür bütünü içerisinde askerî kültür unsurunun etkisi tamamen ortadan kalkmayacak bu etki devam edecektir.

Herşeye rağmen askerî kültür önemli bir kültür alt birimi özelliğini korumaktadır. Askerî kültürü tarihi birikimleri ve bugünkü etkisi ile kültür bütününden ayrı düşündüğümüz takdirde millî kültürümüz bütünlüğünü kaybeder ve kimliği değişir. Oysa ki kültürümüz bütünü ile hayat tecrübemizin özüdür. Düşünce bulanıklıklarının giderilmesi kültür aydınlığı ile mümkün olabilir. Kültürümüzün gücü ölçüsünde olayları yönlendirebiliriz. Askerlik tarih boyu kültürümüzü güçlendiren unsurlardan birisi olmuştur.

Mutlak barış amaç edinilebilir, umut da edilebilir. Fakat mutlak barışla ilgili hayal kurmak için çok erkendir. Bugüne kadar askerî güç barışın da en etkili çaresi olmuştur.

